

Overweging zondag 2 december 2012

Eerste zondag van Advent
Gereformeerde Kerk Loosdrecht
Ds. Stefan Dijkhuizen

Geliefden van onze Heer,
wat maakt nou dat je iemand of iets durft te vertrouwen?

Uit de antwoorden die de kinderen net gaven, blijkt wel dat iemand vertrouwen nog helemaal niet zo eenvoudig is. Het heeft alles te maken met het durven loslaten van het veilige en het bekende. Met jezelf in handen leggen van iets of iemand anders. En gek genoeg is zelfs het vertrouwen in jezelf vaak ook al een hele opgave. Er zijn toch maar weinig mensen die daar geen last van hebben.

Het is een open deur om te stellen dat 'vertrouwen' vandaag de dag een actueel thema is. De crisis die nu al jaren duurt, heeft inmiddels voor een diep wantrouwen gezorgd. Fabrieken staan steeds vaker stil, mensen zitten financieel klem, bezuinigingen hakken allerlei voorzieningen weg en we zien continue beelden vanuit landen helemaal niet zo ver weg van ons van mensen op straat, wanhopig en in alle staten. En ook in de eigen omgeving vallen er steeds meer ontslagen en zijn de faillissementen aan de orde van de dag.

Wat zou het mooi zijn als we dan in de kerk samen zouden kunnen leren om wat meer te leven vanuit vertrouwen. Het woordje voor 'vertrouwen' is in de Bijbel vaak hetzelfde woord als wat gebruikt wordt voor 'geloven'.

Geloven en vertrouwen hebben dus alles met elkaar te maken, maar nou blinken we in de kerk op het moment niet echt uit in zelfvertrouwen. Bescheidenheid is misschien wel meer op zijn plaats, maar het om nu te zeggen dat we de toekomst met vertrouwen tegemoet zien...

Sowieso hebben we in ons landje steeds meer problemen met het durven vertrouwen van anderen, en al helemaal met instituties als de kerk. Regels en wetgeving, die vroeger wel voor vertrouwen zorgden, zijn ook niet meer heilig.

En de gedachte van volledige zelfbeschikking heeft weliswaar veel bevrijding gebracht, maar tegelijkertijd heeft dat er ook voor gezorgd dat woorden als afhankelijkheid en je toevertrouwen vaak een negatieve klank hebben gekregen. Wij kunnen niet meer zo goed vertrouwen op een ander, wij moeten alles altijd helemaal zelf kunnen.

Wie vertrouwt er dan nog op God? Wie kan dat, als vertrouwen op een ander, op zelfs op jezelf al zoveel moeite kost?

Natuurlijk zijn er genoeg voorbeelden van mensen, misschien wel in je eigen leven of omgeving, die een sterk godsvertrouwen lijken te hebben. Maar wat maakt het nu, als een vervolg op de vraag die ik aan de kinderen stelde, dat je op God durft te vertrouwen? En wat is dat dan, vertrouwen hebben op God?

Grote kans dat wanneer je een katholiek gelovige vraagt naar een voorbeeld van iemand die op God vertrouwt, dat hij of zij dan Maria zal noemen. Veel meer dan in de protestantse kerken is Maria een voorbeeld voor gelovigen. Is zij zelfs het voorbeeld voor de hele kerk, de gemeenschap van vertrouwelingen van God.

Het evangelie van vanmorgen vertelt hoe Maria ons tot voorbeeld kan zijn in het vertrouwen op God. Alhoewel de tekst nergens het woord zelf gebruikt, gaat het daar om. Vol met beelden en citaten uit het Eerste Testament, horen wij hoe Maria zich op het einde durft over te geven aan Gods boodschap van nieuw leven. In de oude vertaling stond het er nog veel krachtiger: 'En Maria zeide: Zie, de dienstmaagd des Heren; mij geschiede naar uw woord.'

Het is de vraag waar Maria het vertrouwen vandaan haalt. En daarbij roept dat woordje 'dienstmaagd' bij ons moderne mensen misschien wel weer allerlei beelden van onderdrukking en ongelijkheid op. Wij zijn zo bang dat je toevertrouwen betekent dat je jezelf moet wegcijferen. En ook op het tweede deel van het woord, 'maagd', is reden voor alle misverstand.

In die zin kunnen wij denk ik ook niet zoveel meer met dat beeld van Maria zoals dat tijdens de lezing geprojecteerd werd, een muurschildering uit de 15^e eeuw van Fra Angelico. Maria wordt hier voor ons afgeschilderd als de nieuwe Eva, in een serene, veilige en haast heilige omgeving. Haar godsvertrouwen lijkt zich te voltrekken in een prachtig poëtisch verhaal. Maar hoe beminnelijk en prachtig ook, Maria dreigt op die manier alleen maar verder van ons af te komen staan.

Het is ook onrealistisch, het krijgen van vertrouwen voltrekt zich niet in een heilige, serene sfeer. Vertrouwen op een ander, op God, op jezelf, het komt vaak pas met de jaren, langs weerbarstige wegen, vol hobbels soms. En bij Maria kwam het vertrouwen er niet zozeer door het wonder met een maagdenvlies, zo schreef iemand, maar toch echt via haar trommelvlies. Ze luistert.

In die zin heeft Fra Angelico alle nadruk willen leggen op de ontmoeting zelf. De hele aankondiging, talloze malen verbeeld trouwens in de kunstgeschiedenis, concentreert zich op het gesprek tussen die twee. Het gesproken woord, de roepstem van Gods boodschapper, en het antwoord van de mens.

Geloven is vertrouwen, maar vooral ook een dialoog. Welke stem hoor je, wat roept jou in het leven? En, geef je ook gehoor?

Rembrandt schetst letterlijk een heel ander beeld. De dynamiek spat er vanaf. Alle drie de reacties die Maria in het verhaal geeft, zijn in één schets zichtbaar:

We zien de schrik om de woorden van de engel Gabriël, ook al is hij een gabber-Gods. De vraag van 'Hoe zal dat gebeuren dan?' En tenslotte toch ook de nabijheid, de toewijding, die niet vanzelf kwam, maar die er wel is gekomen. Ze lijkt zelfs haar hand op die van de engel te leggen.

Geloven heeft met vertrouwen te maken, maar ook met verrassing. Want het is allesbehalve vanzelfsprekend er in de lezing gebeurt. En dan heb ik het echt niet over de conceptie en de maagdelijke geboorte, waar de kerk later mee op de loop is gegaan. Dat is krampachtig willen begrijpen en vastleggen dat Jezus van goddelijke oorsprong moest zijn.

Nee, het evangelie verrast - zoals zo vaak - doordat het over totaal onverwachte en voor ons onlogische gebeurtenissen vertelt.

Alleen al hoe het begint: Weliswaar met een engel, want die was vlak daarvoor ook al bij Zacharias verschenen, maar nu niet in de tempel van Jeruzalem - waar je de gevleugelde wezens wel zou verwachten - maar in Nazareth, Galilea. 'Kan er Nazareth iets goeds komen, dan?' Die achterlijke, boerenstreek? Plek van heidenen, choijiem, gajes?

En die engel gaat vervolgens nota bene naar een 'maagd in ondertrouw'. Ho, wacht even; een engel, een boodschapper van God, naar een meisje van niet veel ouder dan 16, misschien nog wel jonger...? Ongehoord en ongepast.

En alsof het nog niet genoeg is horen we eerst de naam van de man waarmee ze in ondertrouw is, afkomstig uit het huis van David - dat is tenminste nog wat - en dan pas haar eigen naam: Maria. Alsof de schrijver tot slot wil zeggen: Oh ja, ze heette Maria trouwens, is niet zo van belang verder.

Maar zo steekt het evangelie dus in.

Met een viervoudige begroeting - 'Verheug je, begenadigde, de Heer is met je!- een gezegende ben je onder de vrouwen! - kan het niet anders of Maria is helemaal van haar stuk gebracht. Dat had Rembrandt heel goed door.

Maar verrassend genoeg staat er niet dat Maria zo schrok dat ze wegrende of iets dergelijks. Nee, ze 'vroeg zich af' wat deze begroeting betekende. Alsof er al iets aan het groeien is in haar, heel voorzichtig, van vertrouwen. Maria luistert.

'Wees niet bang, Maria.' Hoe vaak staan die woorden niet in de Bijbel als God met mensen praat: Wees niet bang. God heeft je zijn gunst gegeven, zijn genade. Zijn 'gein' zou een Jood zeggen.

Jij, meisje, wordt zwanger en zal een zoon baren. En je zal hem roepen, zo staat er expliciet, met de naam Jezus. God roept mensen, Hij zegt en benoemt niet zo maar wat, God roept. En wij zijn geroepen.

En misschien volgt dan wel het allermooiste uit het verhaal. Maria barst niet in lachen uit, zoals ooit Sara. Ze schiet niet in een rationele kramp zoals Zacharias, die met stomheid geslagen niet kan geloven en vertrouwen. Nee, ze vraagt: Hoe zal dat dan gebeuren?

Met andere woorden: Niet 'dit kan gewoon niet', maar vragen naar Gods bedoeling. Wat betekent dit? Hoe werkt God?

En dat het niet om een biologieles gaat, wordt duidelijk door het antwoord van de engel: Het is de Geest, Gods adem, die nieuwe schepping zal maken. Als een schaduw, als een wolk zal de Allerhoogste je bedekken, zoals ook ooit eens het volk in de woestijn. Toegedekt met 'Ik zal er zijn'.

En dan volgt dat prachtige antwoord: 'De Heer wil ik dienen: laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd.' Laat er schepping plaatsvinden. Maria geeft een voorbeeldig antwoord van vertrouwen op God. Ze geeft zich over aan de belofte, en tegelijk geeft ze zelf antwoord, wil ze zelf dienen.

Maria kan zo voor ons opnieuw tot voorbeeld worden. Voorbeeld om te leven in vertrouwen op God. Niet blindelings, niet slaafs, maar als mens. Zij wordt als mens, als vrouw, volledig ingeschakeld om Gods goede woord te laten waar worden. Dat gaat niet vanzelf, en is gepaard met alle vragen, misschien ook schrik en twijfel. 'Waar dan en hoe dan?' Maar toch kan het niet op een andere plaats dan in mensen zelf -in ons- waar God aan het licht komt.

Vertrouwen. Op wie of wat? De Bijbel geeft geen antwoord op de kredietcrisis. Dat zijn immers menselijke kredieten, in de meest gruwelijke gestalten. De Bijbel geeft ons wel het 'mij geschiede naar uw woord.' Het betekent allereerst een luisterende houding, durven open te staan. Het betekent dat vragen en twijfels er helemaal bij horen, net als bij Maria.

In tegenstelling tot waar wij ons vaak blind aan toevertrouwen, is vertrouwen hier vooral het aandurven om Gods woord waar te laten worden. Geschiedenis te laten maken.

De evangelist Lucas heeft het consequent over Mariam in plaats van Maria. Hij refereert daarmee direct aan Mirjam, de zus van Mozes. Mirjam, die zong van de bevrijding aan de oever van de Rode Zee. Een lied over nieuw leven, over toekomst. Een God die met je meegaat, die voor je uit trekt, paden wijst waar geen wegen lijken te zijn.

Op de weg die voor ons ligt, in ons zoeken naar vertrouwen, roept de figuur van Maria op ons fiat aan God te geven. Laat het gebeuren, laat het worden naar uw Woord. Geen fiasco. Het zal een vruchtbare en geïnspireerde weg zijn, een weg naar het licht.

In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest. Amen.